

Muž i kecelja umesto škole

U Srbiji se u proseku sklopi 2000 maloletničkih brakova godišnje. Strahuje se da je ovaj broj i veći jer statistika ne obuhvata lica mlađa od 16 godina, pošto je brak pre tog uzrasta zakonom zabranjen, i vanbračne maloletničke zajednice. Ovakvi brakovi začaran su krug siromaštva, nepismenosti, porodičnog i društvenog nasilja

Završila je četiri razreda osnovne škole, zna sva slova, ali ne zna da čita. Kasnije je išla u večernju školu i završila osam razreda. Majka joj je bila domaćica, a otac je radio u firmi "21. maj" u Rakovici. U porodici je bilo četvoro dece: ona i tri mlađa brata. Udao ju je otac kada je imala 13 godina. Zove se Julija.

"Dobio je za mene nešto malo novca. Sav novac što je dobio propio je u kafani, nije mogao da kupi kuću, plac, kao što su drugi ljudi kupovali. Kako kažu ljudi, od ćerke su pare proklete. Pravilo je da koliko novca uzmeš, duplo moraš da vratiš ako sa mladom nešto ne bude kako treba", priča Julija za "Vreme" i dodaje: "Dugo sam bila u braku, nisam imala dece. Suprug mi je bio pijanica, nisam dobro živela. Radila sam od šest ujutru do šest uveče. Gledala sam uvek da idem napred, da budem snažna. Majka me je uvek podržavala, ali nije mogla protiv oca. Otac mi je bio strog. Često sam bežala od muža, ali otac me vrati. Jednom sam skupila hrabrosti i uz pomoć mlađeg brata vratila se kući. Brat je zapretio ocu da moram da ostanem. Svakoj ženi bih preporučila da bude hrabra i da se bori za svoj život, da bude nezavisna."

Julija danas ima 56 godina i drugog muža sa kojim je 12 godina u braku. Već 25 godina radi kao čistačica, sama je sebi našla posao. Njen slučaj nije jedini, ali je jedan od retkih sa srećnim krajem. Praksa dečjih brakova postoji u Srbiji i danas, iako Ustav proklamuje zaštitu deteta "od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebljavanja" (član 64).

Zvanični podaci pokazuju da se godišnje u Srbiji sklopi 2000 dečjih brakova. Sasvim je izvesno da je taj broj veći jer ova statistika ne obuhvata lica mlađa od 16 godina, pošto je brak pre tog uzrasta zakonom zabranjen, i vanbračne maloletničke zajednice. Statistika potvrđuje

DETE NEVESTA:
Simonida Nemanjić, sa 5 godina (1299. godine) udata za pedesetogodišnjeg kralja Milutina – freska iz manastira Gračanica

da su devojčice češće izložene prisilnim i ranim brakovima. To ilustruje podatak da je mladoženja uzrasta od 16 do 18 godina starosti u prošloj godini bilo oko 250, a devojčica nevesti osam puta više – čak 1800. Ovo su podaci Republičkog zavoda za statistiku i Unicefa. Maloletnički brakovi predstavljaju povrede ljudskih prava, ugrožavaju razvoj devojčica i često dovode do ranih trudnoća i društvene izolacije. Ovde nije reč samo o tradiciji i običajnom pravu, nego i o čitavom nizu drugih okolnosti, prevashodno o ekonomskoj situaciji.

MLADI I IZMANIPULISANI

"Kada pričate s tom decom, reći će da su mislili da time čine dobro i uslugu

svojoj porodici, jer prethodno nisu imala sredstva za život i školovanje, imala su egzistencijalni pritisak", kaže Jelena Hrnjak iz NVO Atina: "Toliko su izmanipulisani da misle kako time čine dobro sebi ili nekom svom bližnjem. To je produkt nejednakih mogućnosti i šansi, prenosi se transgeneracijski. Devojčice trpe više vrsta nasilja istovremeno: seksualno i radno su iskorišćavane. Primoravane su da rade teške fizičke poslove, da prose, kao i na razne kriminalne aktivnosti kako bi donosile novac onom ko ih iskorišćava. Dolazile su nam devojčice koje nisu znale da razlikuju boje i sve dane u nedelji, bile su totalno obrazovno zapostavljene."

Ona ističe da, suprotno uvreženim predrasudama, rani brakovi i prodaja dece

nisu isključivo vezani za Rome, već da se to dešava i devojkama iz različitih ruralnih područja Srbije čije su porodice do te mere siromašne, marginalizovane i diskriminirane da ih prodaju ili prisiljavaju na dečji brak. NVO Atina zajedno sa Fondacijom Divac pokrenula je zato projekat "STOP dečjim brakovima u Srbiji" sa ciljem podizanja svesti javnosti o ovom problemu i povezivanja institucija kako bi se pomoglo maloletnicama koje pod prinudom ulaze u brak. Stav ove organizacije glasi da je brak pre punoletstva čin nasilja nad mladom osobom, kojim se zaustavlja njena mogućnost da pravi sopstvene izbore i samostalno donosi odluke, da se školuje i ostvari sebe na način na koji sama želi.

Pored Ustava, u Srbiji je ratifikovano više međunarodnih dokumenata, i u toku je priprema izmena zakonskih i drugih akata, pre svega Krivičnog zakonika, Porodičnog zakona i Zakona o zabrani diskriminacije. U slučaju otkrivanja dečjih brakova dužni su da reaguju policija, centri za socijalni rad, obrazovne i zdravstvene ustanove. Neophodan je sinhronizovani rad ovih institucija kako bi došlo do poboljšanja situacije, kao i insistiranje na odgovornosti.

ZAKASNELA REAKCIJA

Centar za socijalni rad obično reaguje kasno na ovakve slučajeve, tek po prijavi. To što dete prekida školovanje ili se maloletnica javi zdravstvenoj ustanovi zbog održavanja trudnoće, za sistem nije dovoljan signal ako ga ne prepozna i prijavi. Procedure su duge, a dečji brak se ne prepoznaje kao zasebno krivično delo, već se on podvodi pod neki drugi prekršaj. Psihološkinja Centra za socijalni rad Beograd Nada Maletić kaže da oni mogu da reaguju samo na prijavu ili na zahtev suda da se izjasne da li je maloletna osoba sposobna za brak: "Trudimo se da reagujemo kao vatrogasci koji gase požar koji je već rasplamsan. Naše je da dijagnostikujemo da li je maloletno lice sposobno za brak ili reagujemo na prijavu tako što ćemo izaći na teren da utvrdimo situaciju. Timski procenjujemo da li maloletnici dobrovoljno žele da stupe

TUŽNA MLADA: Slika "Nejednaki brak" ruskog slikara Vasilija Pukireva (1863)

u brak, sagledavamo njihov dotadašnji život kao i partnera s kojim žele da stupe u brak. To se radi putem razgovora sa maloletnikom i posetom porodici. Onda ih usmeravamo i dajemo preporuku. Iz našeg iskustva najčešći razlog za sklapanje ovakvog braka je maloletnička trudnoća. Brak nastavljamo da pratimo jedino ako uočimo potencijalne rizike."

Nada Maletić ističe da škole često ne prijavljuju da dete ne dolazi na nastavu, te da je prijava iz srednjih škola manje jer srednjoškolsko obrazovanje u Srbiji nije obavezno. Mera koju centri za socijalni rad mogu da izreknu roditeljima je korektivni nadzor. Kao problem ona navodi to što je malo voditelja slučaja u centrima za socijalni rad, te da ne mogu uvek brzo da reaguju.

Jelena Hrnjak kaže da je njihovo iskustvo sa centrima za socijalni rad loše: "Mi smo imali situacije da prijavimo slučaj nestanka devojkica centru za socijalni rad i da njima treba pet dana da izađu na teren i potvrde da devojkice nema. Nečinjenja dovode do ogromnih posledica

po celo okruženje. Devojkice rađaju devojkice koje su uvedene u krug nemoći i koje niko ništa ne pita i koje nemaju alternativu. Neophodan nam je mehanizam koji će moći rano da prepozna problem, pre nego što dođe do njega, jer ova dolazi do zaustavljanja rasta i razvoja deteta što ne priliči 21. veku", kaže Hrnjak.

Prioritet u radu sa ovom decom je procena njihove trenutne situacije, obezbeđivanje uslova za školovanje i izbora profesije, vidljivost na tržištu rada, uključivanje u društvo. Ovo su dugotrajni procesi. Najbitnije od svega je da se ne usaduje problem u te devojkice, da se one ne krive zbog toga što im se desilo. Da ne čitamo u izveštajima da su one problematične i u medijima da su same izazvale i htele to, nego da razumemo kontekst i okolnosti u kojima se njima to dešava. Iz začaranog kruga siromaštva, nepismenosti, porodičnog i društvenog nasilja dečjih brakova teško je izaći, ali to je nešto oko čega mora da se integriše i iz sve snage uključi čitavo društvo.

SAJNA ŠOJIĆ

Članak je objavljen u okviru projekta "Nasilje u porodici – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavljivanje ovog članka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj članka odgovornost je isključivo nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja Evropske unije.